

Rahvusvahelistumise ja ekspordi uuring loomemajanduse valdkonnas

Uuringus käsitleti rahvusvahelisuse ja eksporditeematikat lähemalt neljas loomevaldkonnas - audiovisuaalvaldkond, muusika, kirjandus ja kirjastamine, kunst. Esmakordse selletaolise uuringu eesmärk oli selgitada välja ja analüüsida nende valdkondade rahvusvahelistumise strateegiaid ning nende mõju valdkondade tuntuse ja maine kujundamisele väljaspool Eestit. Iga valdkonna eksporditegevus on kirjeldatud läbi väärtusahela, mis koosneb neljast etapist - loomine, tootmine, levitamine ja tarbimine.

Põhjäreldused: ekspordil on suurem roll audiovisuaal- ja muusikavaldkonnas, kirjandus ja kirjastamine ning kunst on vähese ekspordi osakaaluga valdkonnad. See kehtib nii tegevuste mahu kui sissetulekute osas. Huvi oma teoste/teenuste ekspordi vastu ja sellest tulenevalt ka soov saada erisugust tuge (rahaline, oskused ja kogemused) on suur igas uuritud valdkonnas. Selgemaid strateegilisi suundasid on vaja ka riiklikul tasandil.

Audiovisuaalvaldkond

- Audiovisuaalvaldkonnas võib eksporditegevus toimuda nii loomise, tootmise, levitamise kui tarbimise etapis. Seni on Eestis olnud **vähem loominguliste teenuste eksporti ning enamasti eksporditakse tootmisega seotud teenuseid**. Valmistatuid levitatakse rahvusvaheliselt enamasti läbi müügiagentide või levitajate, kelle ülesanne on filmi nähtavamaks teha (nt rahvusvahelistel filmifestivalidel) või filmile ostjaid otsida (nt telekanalid).
- **Majanduslikuks väljundiks on eelkõige loodud teose esitamisõiguse müük**, kuid selle kõrval ka näiteks loomingulise teenuse (sh stsenarist, režissöör, kunstnik, operaator), produktsiooniteenuse, tehnilise teenuse, järeldootmise- ja levitamisteenus müük.
- Oluliseks tuluallikaks on riigipoolne toetus (Eesti Filmi Instituudi, vähem kultuurkapitali kaudu). Digitaalsete levituskanalite suurem osakaal on osaliselt toonud uusi tuluallikaid, kuid **peamiselt teenitakse tulu ringhäälingute kaudu**, kes filme oma programmidesse ostavad.
- Keskmise audiovisuaalvaldkonna ettevõtte tegutseb kinofilmide, videote ja telesaadete tootmise alal **OÜ-na ning on mikroettevõtte**, kellel puuduvad töötajad ning müügitulu jääb alla 50 000 euro.

- Kuna kõik ettevõtted ei märgi oma majandusaasta aruannetes ära ekspordimüügitulu, on statistika alusel ajaperioodil 2013–2015 eksportinud ainult 13% valdkonna kõigist juriidilistest üksustest. Suurim eksportijate osakaal (22%) on järelootmise alal.
- Valdkonna müügitulu ja ekspordimüügitulu on ettevõtete lõikes väga varieeruv ning summaarsest **valdkonna müügitulust moodustab enamiku paari juriidilise üksuse panus**. 58% eksportijate müügitulu jääb alla 10 000 euro.
- Kõikides audiovisuaaltootmise valdkondades on **keskmine ärikasum ettevõtte kohta 12 000–15 000 eurot** (v.a kinofilmide linastamise valdkond, kus see on 32 korda suurem kui audiovisuaaltootmise ja järelootmise ettevõtetel).
- Loovisikud tegutsevad audiovisuaalvaldkonnas **korraga mitmes rollis**. Enim kombineeritakse loomise ja tootmise rolle või siis tootmisega seotud rolle.
- Suurem osa oma igakuisest sissetulekust (59%) teenitakse loometegevusest. Põhilisteks tuluallikateks on teenuste ja loominguga müük.
- Valdkonna ettevõtted on üldiselt **väga tugevalt orienteeritud rahvusvahelisele turule ja ekspordile**. Huvi ekspordi vastu puudub täielikult ainult 4% vastajatest.

Kirjandus ja kirjastamine

- Kirjanduse ekspordi väärtusahel on teistega võrreldes pigem lineaarne. Teoste eksportimise eelduseks on nende ilmumine Eestis. **Eksportimine on seni hõlmanud eelkõige raamatute avaldamisõiguste müümist**. Teose levitamine väliskirjastajatele toimub enamasti Eesti Kirjanduse Teabekeskuse ja Eesti Lastekirjanduse Keskuse tegevuse kaudu, mõnel kirjanikul on välisagendid. Mujal avaldamiseks tuleb teos esmalt tõlkida, mis **eeldab professionaalseid eesti kirjanduse tõlkijaid**. Tõlgitud ja avaldatud teose levitamise eest vastutab väliskirjastus. Levitamisele aitab kaasa kohalolu rahvusvahelistel raamatumessidel, osalemine kirjandusfestivalidel või raamatutuuride korraldamine.
- Peamised tuluallikad on **teose autoriõiguste müümine ning kirjastamisel tekkivad tulud**. Samuti võivad kirjanikud saada ka osa raamatu müügitulust. Teose kasutamisel näiteks filmide tegemiseks, reklaamides või teose katkendite kasutamisel muul otstarbel peab autorile tasuma litsentsitasu. Väliskirjastused ja raamatumüüjad saavad aga tuluna % müügitulust.
- **Ettevõtete müügitulu ja ekspordimüügitulu on väga varieeruv**, valdkonna kolme suurima müügituluga ettevõtte tulu moodustab üle poole kogu valdkonna summaarsest müügitulust ning ühe raamatukirjastaja ekspordimüügitulu ligikaudu 75% kogu valdkonna ekspordist.
- Kirjanduse ja kirjastamise valdkonnas tegutsevad loovisikud tihti ühes rollis, ent **kirjanikel on tihtipeale täiendav roll kas tõlkija või kirjastajana**, et tagada suurem loominguline sissetulek.
- Kirjastajad tegutsevad valdavalt OÜ-dena, tõlgid ja kirjanikud ka FIE-na või eraisikust loovisikuna. Kuna kirjanikud teenivad teose avaldamisest tulu eraisikuna,

pole neile juriidilise üksuse asutamine vajalik, samas pole seetõttu võimalik koguda statistikat eraisikust loovisikute eksporditegevuse kohta.

- **Eksporditulu moodustab marginaalse osa enamiku vastajate igakuisest loomingulisest sissetulekust** (osakaal keskmiselt 23%, kuid mediaanväärtus on ainult 6%). Ekspordiga teenitav tulu ühtib koduturul teose müügist saadava tuluga, hõlmates loomingu müüki, autoritasusid ja litsentsitasusid.
- 41% vastajatest on viimasel kolmel aastal oma loomingut või teenuseid ekspordinud, kuid huvi on suurem - 51% vastajatest on ambitsiooni ekspordida tulevikus.
- Ekspordi arendamiseks vajatakse kontaktide tugevdamist, rahalist toetust, ekspordialase kompetentsi suurendamist.

Kujutatav kunst

- Kujutava kunsti ekspordi väärtusahel on eriline, sest selles on erinevad etapid ja protsessid omavahel tugevalt läbi põimitud, tegu on pigem väärtusringiga. Lisaks on palju horisontaalseid tegevusi nt tugiorganisatsioonide ja galeriide poolt, mis toetavad korraga kunstnike karjääri arenemist ja samal ajal toimub ka nende loomingu levitamine ja müügivõimaluste leidmine (galeriid).
- Kunsti **ekspordi majanduslikuks väljundiks on eelkõige teoste müük**, selle kõrval kuraatorite loomingu (nö teenuse) ja produktsiooni ning tehnilise toega seotud teenuste müük. Ka saavad kunstnikud oma teoste kasutamise eest litsentsitasusid Eesti Autorite Ühingu kaudu. Galeriid või teised müügitehinguid vahendavad isikud teenivad tulu komisjonitasuna kunstnike teoste müügist. Kunstnike väga oluliseks tuluallikaks on **riigipoolsed toetused ja stipendiumid** (enamasti Kultuurkapitali kaudu).
- Digitaalsete levituskanalite kasutamine on küll mõjutanud kunsti levitamist, kuid **müügitehingute puhul ei ole digitaalsed platvormid suurt tähtsust omandanud**.
- Kunstiteoste ostmist võib pidada investeringuks, seega on **kunstiteoste müügi ja levitamise puhul oluline ka järelturg**. Kunstnikud saavad oma teoste edasimüügil % teose müügihinnast.
- **Loovisikud tegutsevad enamasti korraga mitmes rollis**, kuid põhiline tuluallikas on enda või teiste loomingu müük. Kunstnikud (kunsti loojad) tegutsevad sageli ise ka kunsti eksponeerimisega või turundamise ja levitamisega, mis näitab, et just neile valdkondadele spetsialiseerunud isikuid on Eestis vähe.
- Enamasti tegutsetakse eraisikust loovisikuna, aga see tähendab ühtlasi, et nende majandustegevuse kohta **pole võimalik süstemaatiliselt ja regulaarselt andmeid koguda**.
- Loomingulisest tegevusest saadav tulu moodustab igakuisest sissetulekust keskmiselt 39% (mediaanväärtus on 20%, mis näitab sissetuleku varieerumist vastajate lõikes).
- Veidi vähem kui pooled vastajatest on oma loomingut või teenuseid viimasel kolmel aastal ekspordinud, kuigi rahvusvahelisi tegevusi on teinud 65% vastajatest.

- Ekspordialase **läbilöögivõime suurendamiseks on eeskätt keskendunud oma kontaktide tugevdamisele** (nende kaudu kujunevad ka sihtriigid). Mõningal määral on tugevdatud ka kohalolu sihtturgudel, kuid tagaplaanile on jäänud ekspordimüüki soodustavad tegevused.
- Eksporditulu osakaal loomingulisest sissetulekust on 26%, igakuisest kogusissetulekust moodustab see marginaalse osa.
- **Galeristidel ning kunsti müüjatel ja vahendajatel on keskmisest kõrgem eksporditulu osakaal** (vastavalt 46% ja 34%), mis võib olla tingitud asjaolust, et nemad esindavad eksporditurgudel erinevate kunstnike teoseid.
- Tulevikus soovib oma loomingut eksportida rohkem kui on neid, kes seda juba täna teevad. Üldse pole ekspordist huvitatud vaid 4% vastajaist.
- Loovisikud ja loomeettevõtted vajavad oma eksporditegevuste tugevdamiseks **abi nii kontaktide tugevdamisel läbi rahvusvaheliste koostööpartnerite kui ka kompetentside suurendamisel** (ekspertnõuanded, turundusalane tugi). Vajalikuks peetakse ka rahalisi toetusi.

Muusika

- **Muusika ekspordi väärtusahel erineb teistest loomevaldkondadest**, sest hargneb pärast loomisetappi kolmeks haruks (salvestatud muusika, kontserdid ja muusika kirjastamine ehk heliteosed intellektuaalse omandi mõistes). Eristada saab ka horisontaalseid tegevusi nagu mäenedžeride, agentuuride ja muusika kirjastajate ehk nõuetava infrastruktuuri tegevus, kuid ka turundustegevused, mis aitaksid loomingul lõpptarbijateni viia.
- Muusikasektoris on **peamisteks tuluallikateks** heli- ja muusikateoste autoritulud ja litsentsitasud, salvestatud muusika müük ning litsentseerimine, kontserdid ning salvestusteenused. Teatud žanrite jaoks on tuluallikaks ka fännikaupade müük.
- Muusikuid esindav **tugistruktuur teenib tulu reeglina komisjonitasuna** muusikute teenitavatest tululiikidest.
- Digitaalsete platvormide ja voogedastuse tõttu on **tulude tekkimine hajutatud pikemale ajaperioodile** ning autori - ja esitustasud võivad laekuda ka mitmeaastase viitajaga.
- Tegutsetakse väga erinevate juriidiliste üksustena (FIE, OÜ, MTÜ), võrreldes teiste valdkondadega on **muusikas vähem levinud eraisikust loovisikud**.
- **Suurima müügituluga ettevõtted ei ole suurimad ekspordimüügitulu teenijad**. Valdkonna müügitulu kui ka ekspordimüügitulu on ettevõtete lõikes väga varieeruv ning summaarsest valdkonna ekspordist moodustab üle poole paari juriidilise üksuse panus.
- Ekspordist saadava tulu osakaal on kõige suurem väärtusahelas **muusika arendamisega tegelevatel agentuuridel** (32% loomingulisest sissetulekust) ja mäenedžeridel (23% loomingulisest sissetulekust).

- Ekspordivõimekuse suurendamisel on seni keskendunud **kontaktide tugevdamisele ning kohalolu suurendamisele** läbi ürituste ja kontsertide, tagaplaanile on jäänud ekspordimüüki soodustavad tegevused nagu välismaise agendi, mäenedžeri või levitaja otsimine.
- Enam kui pooled vastajatest on huvitatud oma loomingu või teenuste ekspordist tulevikus, kolmandik täna mitte ekspordijatest soovib tulevikus ekspordi alustada.
- Tuge vajatakse nii kontaktide tugevdamisel, finantsvõimekuse suurendamisel kui ka kompetentside suurendamisel.

Uuring: Rahvusvahelistumise ja ekspordi uuring loomemajanduse valdkonnas

Uuringu läbiviimise aeg: oktoober 2016 - oktoober 2017

Uuringu teostaja: Civitta Eesti AS koostöös konsultatsiooniettevõttega Tom Fleming Creative Consultancy (London).

Uuringu tellija: Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus

https://www.eas.ee/wp-content/uploads/2017/11/Loomemajanduse-ekspordi-uuring_l%C3%B5pparuanne-31.10.2017.pdf